

tsikósokon és göblyösökön kívül, kiknek egy nyerges lovat, amely nem a pásztoré, hanem a gazdájé lészen, minden előadható szükségre egy-egy farka ló vagy ökör mellett tartani megengedettik. Minden akármely néven nevezendő pásztorok és szolgák maguknál írva conventciót tartsanak, különben találatván mint csavargók azonnal fogattassanak s tömlöceztessenek. Mindezen pásztoroknál, ha valamely fegyver, flinta, tudniillik pisztoly, kard, úgy tsákány, fejsze és akármely nevezeten lévő hasonló fegyveres eszközök a pásztorbeli boton kívül találatnak, személy válogatás nélkül vetettesenek el“.

Ugylátszik a pásztorbeli boton kívül nagy előszeretettel ragasztottak az öldöklő fegyverekhez. Süveges József kondás mint „elillantott“ ember is fel volt szerelve ilyesfélyel. „Szűr és ujjas lajbi, az alatt tarka zsinóros kék lajbi, bocskor, vállán széles szíjj, balta és két mordály“-lyal lépett el.

Dé a kiadott szigorú rendelkezés nem lehetett valami nagy hatással. Nehéz volt a szabad élethez szokott embereket hivatalos rendhez szoktatni. Rend volt ugyan kint a pusztán is de az nem hasonlított ahoz, amit a megye urai kívántak. A község, a megye darabszámra követelte a másra bízott állatot. A pásztor pedig úgy gondolta, hogy a hatalmas Isten csak jobban tud a csillagnyájára vigyázni, mégis sok megszalad belőle. A lábasjóságból is sok megszaladt, sok megdöglött, Pedig dehogy . . . dehogy. Ha a puli beszélhetett volna, majd tudott volna beszélni a neki dobált finom csontokról, amelyről lekerült húsok a pásztorok lakomáján tűntek el a gyomrok fenekén, a bőre meg a cifra nyeregszerszám díszéül szolgált. De hát a puli azért puli, hogy esze is legyen hozzá, mert az ő mestersége se csak olyan akármilyen, rákell arra is születni, mint a pásztor-ságra. Ha már büntárs lett a puli, csendesen hallgatott, legfeljebb a szájaszélét nyalogatta. A lábasjóság pedig sohase került elő.

De ami sok, az sok. A megye rendet akart s 1782-ben hozzá is kezdett a rendesináláshoz. Kiadott egy 31 pontból álló rendeletet. Annyi pontja volt mint az Aranybullának, de nem jogokat adott, vagy erősített meg, de elvette a pásztoroknak minden szokás szentesítette képzelt jogát s spanyolcsizmába szorította a csizmás, bőr kapeás, bocskoros szabad pásztoros embert.

(Folytatjuk.)

Banner János.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Rovásírás Kalocsán?

Hogy a székelyek a többi magyarétól különböző betűkkel, azaz rovásírással éltek, arról Kézai mestertől kezdve Túrócín, Bonfinin, Oláh Miklóson, Verancsics Antalón, Szamosközin keresztül, a följegyzéseknek tekintélyes sora tanuskodik. Azonkívül néhány fölirat s számtalan irodalmi emlék azt is tanusítja, hogy a rovásírás iránt a laikusok érdeklő-

dése úgyszólván napjainkig eleven volt. De hogy a székelységen kívül egyebütt is használatos lett volna, vagy hogy a XVI. századon innen bárhol az országban (a székelységet is beleértve) a nép élt volna az írás ilyen módjával, arról a legújabb időkig szó nem volt. Nem tud erről az e kérdésben legilletékesebb Sebestyén Gyula sem, sőt világosan megírja *Rovás és rovásírás*¹ c. alapvető művében, hogy a székelységen kívül „a magyarság területén a rovásírásnak nyelvtörténeti és művelődéstörténeti úton nyomára akadni nem lehet”. Így állt a rovásírás ügye a mult esztendeig, amikor Madarassy László 1802-ből származó — kétségkívül nem egészen biztos hitelű — rovásírásos pálcikákat hozott elő a kiskunhalasi városi levéltárból, amelyekkel odavaló pástorféle emberek fenyegették volna meg a városi tanácsot, lopván ablakába egy csillagtalan, sűrű-sötét éjszakában. — Annál nagyobb meglepődéssel olvassuk most egy régi könyvben, hogy megint nem székel, hanem ugyancsak dunatiszakai területen a XVIII. században szigorú büntetéssel tiltják vala a rovásírás használatát. E különös és hihetetlen dolgokról *Szádobossy és Márkói Paap János* értesít *Hat hangú ének. Avagy: hat nyelveken folyó . . . nemzeti beszélgetések* (Buda, 1796) c. könyvének XI. lapján a következőképpen: „*Panaszkodik ez a' Nemes nyelv (t. i. a magyar) még ezen kívül azokra is, a' kik az ő természetéhez alkalmaztatott, és napkeletről született földéből ide ki-hozott negyven számot is felyül haladó betűit, mint a' nyelvnek, és beszédnek meg kívántató eszközeit valde le rakatták: sőt még Kalotsán ellene szegénynek ezt a' ítéletet hozták: Hogy ha valaki Mántúl, vagy Contractus Irásokban, vagy Kezes Levelekben, vagy akár minémü fen maradandó Rajzolatokban, ezen Scythiai, magyar nyelvnek Betűivel, [mint a Pogányságnak meg meg annyi szembe tünő jeleivel élne] annak az embernek, ha Nemesi rendből találna lenni, 12 forintokat kellene fizetni. Ha Paraszti sorból való vólna, 12 páltzát büntetésül kellene szenvedni. Mondhatták akkor a' mi nagy Atyáink: Atya, Anya. Szép gyötör, öröm, s külv, Sas, 'Sidó, 's más ilyen nyelvünkhöz alkalmaztatott hangokat, minden másoktól köldült betű, öszve rakás nélkül: mondhatta e' felett Abrahám, Ezékiel, ebben a' három egy mástól különböző ugyan annyi A-t,³ formájában is: már most a' fejké felü bizonyos húzásokat, jeleket, kalapokat, ha nem teszünk: olvashatatlank írásaink”.*

E tudósítás konkrét adatai a biztos tudomás jeleként úgy hatnak, mintha *Paap János* a rendeletet két szemével látta volna. Ha a dolog így állana, az eddigi rováskutatás anyagában nagy súllyal fekédné el *Paap János* e nehezen megemészthető adaléka. Viszont a *Hat hangú ének* szerzője képzett ember, a *bölcsességbeli tudakosság mestere*, több külföldi és hazai tudós társaság *allectusa, társa, tagja, titoknoka, frigyesse*, aki — mint könyve bizonyítja — a nyelv életéről, gyakorlatáról ma is érdekes észrevételeket ad. Tudatlansággal vádolni, adatát tiszta koholmány-nak tartani nem igen lehet. Talán értesültsége nem volt kifogástalan? Talán csak híre, hallomása volt a dolog felől; vagy félre értette, esetleg félremagyarázta a hallottakat. Annyi bizonyos, hogy csakugyan van ka-

¹ Sebestyén: *Rovás és rovásírás*. Bpest, 1909.

² A rovással való fenyegetésnek egy XIX. századi emléke *Ethnographia*, 1928. 1—11. l.

³ Az eredetiben nincs kötőjel.

locsai rendelkezés, s éppen a *Papp János* századából, amely pontosan azonos számú páltza ígérétevel tiltja — nem ugyan a rovásírás, hanem — a rác nyelv használatát. A rendelkező: Patachich Gábor kalocsai érsek, az érsekség egyik újjászervezője, Kalocsa újratelepitője, aki 1733—1745 közt ült az érseki széken⁴ s „*az illyr nyelv használatát tizenkét botnak vagy forintnak büntetése alatt megtiltotta. Így lett a rác Kalocsa magyarrá*“.⁵ A telepesek között — ha egy részük déli-szláv katolikus volt is — bizonyára nagyobb számmal voltak a keleti vallás hívei, s a féktelen katolizálás korának érseke nyilván nem annyira a magyarosodás érdekében, mint a keleti vallás ellen buzgólkodott. S ha küzdött a rácok nyelve ellen, bizonyára egyházi nyelvük s ennek hivatása letéteményezője, a hagyományos cirill betű ellen küzdött. — Erről szerezhetett tudomást *Paap János*, talán kerülő úton, úgy, hogy mire hozzá jutott vallamiscsoda hagyományos, a magyartól elütő betűk üldözésének híre, a cirill betűkből *scythiai magyar nyelvnek Betűi* lettek.

Ez azonban csak föltevés. Kalocsán főiskolák s rajtuk tudós professzorok vannak. Őket kell megkérnünk: szíveskedjenek ezt a kérdést a helyi hagyományok és levéltári emlékek alapján megvizsgálni. A Duna-Tisza-közén ime most már másodszor, Kiskunhalas után Kalocsán, bukkán föl kétes színű értesítés arról, hogy a szittyá betűket ezen a tájon is rovogatták.

Viski Károly.

Szőlőhártya.

Ez a szegedvidéki tájszó nem a szőlő termésének, bogyójának finom, bőrnemű takaróját jelenti, amint azt az első hallásra bizonyosan sokan gondolják, hanem a szőlőművelésnek egyik térszíni formáját. Különböző pusztaiban csak *hártyá*-nak is mondják, és mind jelzős, mind jelzőtlen alakjával a szőlő barázdái között hosszan elhúzódnó emelkedést nevezik meg, mely a tőkék mellől kikapált földből hompozódott fel.

Szótáraink nem ismerik. Tudtommal nyelvtudományi irodalmunkban is csak egyszer fordult elő, akkor is csak szegedvidéki szólás értelmében (Nyr. I, 227); de a figyelmet ott már azért sem vonhatta magára, mert könnyen sajtóhibának gondolhatta az olvasó. Az említett helyen egyik népnyelvi gyűjtőnk írja a *nyakába tette Lackó a körtét* szólásról, hogy azt a lomha férfimunkásra vagy a *szőlő-hártyán* ülő szüretelő leányokra szokták illeszteni. A szépirodalom nyelvébe a nagy szegedi író, *Tömörkény István* vitte be ezt a tájszót; az ő munkáiban többször találkozunk vele. Itt csak néhány példáját idézem: „Almaérés idején a szőlőben lehet néha látni a *szőlőhártyák* között vagy valamely bokor tövében egy kis homokkupacot. (Egyszerű emberek 126). Dolgaiban is javarészt egymaga van, ha legeltet, ha szánt, ha a *szőlő hártyáját* kapálja (Jegyenék alatt 130). S a szüret áll. Az utakon, a táblákban, a *hártyák* között a leányok dévaj serege (Förgeteg János 96).

Ami mármost ennek a *hártyá*-nak az eredetét illeti, természetes,

⁴ L. Galgóczy K.: Pest-P.-S.-Kk. m. monographiája. Bpest, 1877. III. 295. l.

⁵ Márczali: Magyarország. II. József korában. I. 248. l. L. Balassa J.: Ethnographia. 1898. 194. l.